

הסידות בפרשה

הרב יצחק שפירא

פרשת ויקרא

בלילה ההוא נדדה שנת המלך

בשבועות האחרונים אנו עסוקים בדמויות המגילה בעבודת ה', מהלך המאמרים בנוי על כך ש'המלך' הוא משל לקב"ה. אם כך מהו המקור למשל זה? על הפסוק 'בלילה ההוא נדדה שנת המלך', הגמרא במסכת מגילה מביאה שלוש דעות, המסבירות את 'נדדה שנת המלך' כל אחת באופן אחר...

דמוית המגילה בעבודת ה' – פרק ז'

בפרק הקודם למדנו על ההבדל בין כניסתה של אסתר לחצר בית המלך הפנימית לבין כניסתו של המן אל החצר החיצונה. בין שתי הכניסות הללו שהתרחשו יום אחר יום, ישנו לילה מאוד משמעותי בסיפור המגילה.

שנת מלכו של עולם

באותו לילה גורלי נדדה שנת המלך, כתוצאה מכך הוא קורא בספר הזכרונות ושם הוא רואה שמרדכי הציל את המלך ולא נעשה עמו דבר. בהמשך המן נכנס אל המלך, והוא מייעץ למלך להרכיב את מרדכי ברחוב העיר ולקרוא לפניו 'ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו'.

על הפסוק 'בלילה ההוא נדדה שנת המלך' הגמרא במסכת מגילה (דף טו ב) אומרת:

'בלילה ההוא נדדה שנת המלך' אמר רבי תנחום: נדדה שנת מלכו של עולם. ורבנן אמרי: נדדו עליונים נדדו תחתונים. רבא אמר: שנת המלך אחשורוש ממש.

בדברי הגמרא אנו רואים שלושה דעות בהסבר הפסוק, וארבעה סוגים שונים של נדודי שינה.

ר' תנחום אומר שהמלך זה הקב"ה, נדדה שנת מלכו של עולם.

רבנן אומרים שנדדה שנת העליונים וממילא נדדה גם שנת התחתונים. רש"י מסביר (בפירוש הראשון) בדעת רבנן שהמלך זה אחשורוש – התחתונים, העליונים זה המלאכים שהיו מבהילים אותו 'שלם טובה למי שעשה לך'. לקמן נסביר מה מטריד את המלאכים.



רבא אמר שהמלך זה אחשורוש, ונדודי השינה שהיו לו נבעו מההתרחשויות בארמון; כמו שהגמרא מסבירה שאחשורוש חשש שאסתר והמן רוצים להרוג אותו. שנתו נדדה כיוון שהוא לא ראה שיש מישהו שמגלה לו את המזימה, לכן הוא פתח את ספר הזכרונות לבדוק האם יש מישהו שעשה לו טובה והוא לא שילם לו את גמולו.

הכל בהשגחה פרטית

בסיפור המגילה עד כה לא ראינו שום מעורבות של הקב"ה, לא מוזכר בשום מקום שם ה', ולכאורה כל המציאות מתנהלת רק בדרך הטבע. לפתע בחלק זה של סיפור המגילה, אנו רואים יחסית בפירוש את מעורבותו של הקב"ה במציאות. בהשגחה פרטית, דווקא בלילה ההוא לפני שהמן נכנס לאמר למלך לתלות את מרדכי, נדדה שנת המלך.

אך גם ביחס לגילוי זה, ישנה אפשרות להסביר שהכל קורה בדרך הטבע, עד כדי כך שהגמרא מביאה שלושה הסברים לפסוק זה. שלושה הסברים אלו בעצם מתארים שלוש רמות של התגלות של ה' בתוך המציאות. ר' תנחום שאומר שהמלך זה הקב"ה מתאר את הנוכחות הכי גדולה של ה' בתוך סיפור המגילה. רבא שאומר שהמלך זה אחשורוש ממש, לכאורה משאיר את הסיפור לגמרי בדרך הטבע. ואילו רבנן מערבים בין המציאות הרוחנית למציאות הגשמית.

לכאורה נראה ששלושת הפירושים חולקים אחד על השני, אך באמת שלושת הפירושים וארבעת נדודי השינה באים לתאר את המציאות בארבעה רבדים עומק לפנים מעומק. כאשר נראה כיצד אפשר להסביר את ההתרחשות של הלילה ההוא בארבעה רבדים, נוכל ללמוד שאת כל סיפור המגילה ניתן לקרוא בכמה רבדים.

אחשורוש ממש

הגמרא מסבירה בדעת רבא שאחשורוש חשש שאסתר והמן רוצים להרוג אותו, והוא תוהה מדוע אין אף אחד שמגלה לו את המזימה. אחשורוש אמר להביא את ספר הזכרונות כי הוא רצה לבדוק האם יש מישהו שעשה לו טובה והוא לא החזיר לו טובה, אולי משום כך כעת אף אחד לא רוצה לעזור לו.

רבא מסביר את ההתרחשות בחלק הכי נמוך של המציאות, אחשורוש חושש למלכותו. הוא מרגיש שיש נגדו מזימות, והוא לא אוהב את זה. כל מה שאחשורוש רוצה זה להנות מהחיים, כעת במקום שהוא יהנה מהחיים אנשים מתחילים לחרוש סביבו מזימות. שנתו של אחשורוש נודדת כי הוא מוטרד מכך שההנאה שלו נעשית בצורה שגורמת שאף אחד סביבו לא ירצה לעזור לו. אחשורוש פותח את ספר הזכרונות כדי לראות האם יש סיבה לכך שההנאה שלו גורמת לסובבים אותו להימנע מלעזור לו.



נדדו עליונים נדדו תחתונים

לפי דעת רבנן, הסיבה לנדודי השינה של אחשורוש היא לא ההתרחשות במציאות הגשמית אלא ההתרחשות במציאות הרוחנית. המלאכים לא ישנים, יש הרבה רעש בשמים, נפשו של אחשורוש חשה בתכונה הרבה למעלה ולכן שנתו נדדה. כלומר ישנם שני סיבות מדוע האדם יכול להיות מוטרד, או מצד הגשמיות והטרדות בעולם הזה, או מצד הנשמה שמרגישה שמהשו קורה לה ואינה נותנת לאדם מנוח. בדומה לכך מצאנו שכתוב על נבוכדנצר כאשר הוא חלם את חלומותיו 'ותתפעם רוחו ושנתו נהיתה עליו', כלומר משהו בנפש בתוכו פנימה לא נתן לו מנוח.

מה שמטריד את אחשורוש ברובד הנוכחי, זו השאלה האם הוא רוצה להיות חלק מהרשעים, ובצורה הזו לשלוט בעולם? כאשר הוא מסתכל על המאבק בין המן ליהודים הוא רואה שהיהודים לא משיבים מלחמה נגד המן, להיפך אסתר מזמינה את המן למשתה יחד עם אחשורוש. התרחשות זו גורמת לאחשורוש לשים לב שהמן מייצג את הרוע שרוצה להשמיד את עם ישראל מעל פני האדמה. בשלב זה אחשורוש שואל את עצמו האם הוא באמת רוצה להיות שותף בהשמדתו של העם היהודי, או שמא סתם גררו אותו לשם? אחשורוש מרגיש שהמן גרר אותו לגזור את הגזרה, אך הוא מצידו לא באמת חפץ בה. אחשורוש מוטרד בשלב זה מהשאלה האם הוא באמת רוצה להיות שותף למעשה הרשעים, למרות שרק גררו אותו לשם?

כפי שמבאר רש"י בדברי הגמרא, טרדתו של אחשורוש נובעת מטרדתם של העליונים. כאשר רבנן אומרים שנדדה שנת העליונים, הם רוצים לתאר רובד עמוק יותר בשלב זה של סיפור המגילה. המלאכים לכאורה לא בדיוק צד בסיפור המגילה הם לא מנהלים את המציאות ולא מחליטים מה יהיה, הם כביכול מסתכלים על הקב"ה קצת מהצד. המלאכים רואים שיש רשעים ויש צדיקים, וכפי הנראה ידם של הרשעים גוברת על הצדיקים. המלאכים תוהים, האם לקב"ה לא אכפת מכך שהרשעים ינהלו את העולם? שאלתם של המלאכים משפיע על אחשורוש וגורמת לו לחשוב האם הוא רוצה לנהל את המציאות באחד הרשעים?

נדדה שנת מלכו של עולם

כאשר ר' תנחום אומר שנדדה שנת מלכו של עולם, הוא מתאר את הרובד העמוק יותר, את זווית ההסתכלות של הקב"ה על המציאות. חז"ל מסבירים שהמן טוען בפני אחשורוש שהקב"ה כביכול ישן. כלומר זה נראה שה' לא מתעניין במה שקורה במציאות, ואולי הוא יתן מקום להנהגת הרשעים. בדומה לזה מצינו בילקוט שמעוני (בראשית א' רמז ד'):

ר' אבהו אמר: מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה מעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים. "והארץ היתה תהו", זה מעשיהן של רשעים; "ויאמר אלקים יהי אור", זה מעשיהם של צדיקים. אבל איני יודע באי זה מהן חפץ? ממה דכתיב: "וירא אלקים את האור כי טוב", הוי במעשיהן של צדיקים הוא חפץ, ואינו חפץ במעשיהן של רשעים.



במדרש אנו רואים שישנה מחשבה שאולי ה' חפץ במעשיהם של רשעים, אך למסקנה ה' בוחר במעשיהם של הצדיקים. כך גם אצלנו המן אומר שה' כביכול ישן והוא יתן לרשעים להנהיג את המציאות, אך למעשה בלילה הוא נדדה שנת מלכו של עולם. הקב"ה מקיץ משנתו ובוחר להתעניין במציאות, ושם הוא מגלה שהוא רוצה במעשה הצדיקים ולא במעשי הרשעים. בהמשך סיפור המגילה כתוצאה מנדודי השינה של המלך, מרדכי עולה לגדולה והמן נופל; ה' נותן כח לצדיקים ומשפיל את הרשעים.

סיכום

כעת הסברנו את הפסוק 'בלילה הוא נדדה שנת המלך' בארבעה רבדים:

ברובד התחתון אחשורוש מוטרד מהמציאות, האם תמיד יחרשו סביבו מזימות כך שהוא לא יוכל ליהנות?

ברובד פנימי יותר אחשורוש מוטרד בתוך נשמתו, האם הוא רוצה להיגרר אחרי הרשעים, ולהנהיג את המציאות כמלך רשע? שאלתו זו נובעת משאלתם של המלאכים.

ברובד עמוק יותר המלאכים הם אלו ששואלים - האם לקב"ה לא אכפת מכך שהרשעים הם אלו שהולכים להנהיג את המציאות, וכך להשמיד את הצדיקים מהעולם?

ברובד הרביעי והעמוק עוד יותר, הקב"ה כביכול מתעורר ובוחר שלא הרשעים הם אלו שינהיגו את המציאות, ולכן הוא מגדל את הצדיקים ובוחר בהם.

שנזכה להרגיש כיצד ה' בוחר בנו - פורים פורים פורים לנו ברוך אשר בחר בנו.

שבת שלום!

בית המדרש 'עוד יוסף חי'

